

Henning Bergenholtz

Grundordbog til genbrug.

Anmeldelse af: *Lexin. Språklexikon för invandrare. Svenska ord - med uttal och förklaringar*. Andra upplagan. Statens Skolverk 1993. [859+64 sider, SEK 140,-].

Denne monolingvale ordbog har dannet grundlag for en lang række bilingvale ordbøger med svensk og et indvandlesprog, bl.a. tyrkisk, serbokroatisk, græsk og finsk. At gå ud fra en sådan grundordbog er i grunden en så indlysende fremgangsmåde, at man må undre sig over, at den ikke er blevet brugt i andre vestlige lande med mange indvandrere. Her sætter man typisk som ved Langenscheidt, ALD og LDOCE på en monolingval ordbog for alle lærere uden hensyntagen til deres forskellige modersmål. Derudover udarbejdes – oftest uafhængigt af hinanden – en lang række kvalitativt primitive bilingvale ordbøger til de vigtigste indvandlesproge. De følgende betragtninger går ikke yderligere ind på denne brug af en monolingval grundordbog, som også i sig selv sigter mod brug i indvandlerundervisning i svensk og derudover som opslagsbog for svensktalende.

Opbygning: Ordbogen består af følgende byggede: En fortekst med indholdsfortegnelse, en kort brugervejledning og en forkortelsesliste. Efter lemmalisten følger i bagteksten en almen karakteristik af ordbogen og dens valg af illustrationer, en udførlig brugervejledning og en rudimentær ordbogsgrammatik. Efter to sider med kort over Sverige følger tematisk ordnede illustrationer, som dels direkte kan anvendes i undervisningen, dels fungerer som mulig yderligere forklaring for lemmata med henvisning til denne byggede.

Jeg ville nok selv have valgt en anden rammestruktur, der samler alle omteksterne bortset fra illustrationerne i forteksten. Så ville lemmalisten stå efter alle ikke-integrerede byggede så langt bag i ordbogen som muligt og kun efterfølges af den del, hvortil der direkte henvises fra ordbogsartiklerne. Men den valgte fordeling har den fordel, at kun de traditionelt obligatoriske byggede står foran lemmalisten, som således er placeret så langt foran i ordbogen som muligt. Efterlignelsesværdig er også udarbejdelsen af to brugervejledninger: en yderst kortfattet i forteksten (to sider) og en mere udførlig i bagteksten (otte sider).

Lemmabestanden rammer med tallet 28.500 næsten nøjagtigt den anslåede grænse mellem en maksimerende og en minimerende almen-sproglig lemmaselektion, som Hausmann (1977) sætter til 30.000. Sådanne tal må selvfølgelig tages med forbehold. Således ville lemmabestanden i denne ordbog have været betydeligt mindre, hvis man ikke havde anført en stor mængde flerordlemmata, fx *sätter i sig* 'äta', *sätter i gång* 'starta', *sätter in* 'deponera', *sätter på* 'starta', *sätter sig* 'sätta ner', *sätter sig in* 'anstränga sig för att förstå grundligt', *sätter sig över* 'inte bry sig om', *sätter upp* 'arrangera', *sätter ut* 'ange skriftligt'. Derudover er også verbet *sätter* anført som eget lemma med betydningerne 'placera', 'plantera' og 'förbereda till tryckning'. Denne

fremgangsmåde er ganske vist konsekvent, når man vælger en ren syntaktisk tilordning af flerordsudtryk til enten et enkeltords- eller et flerordslemma. Men det er ikke sikkert, at fremgangsmåden er den mest fordelagtige, dvs. lettest tilgængelige for lærnere, som efter min erfaring snarere går ud fra betydninger. Det er i hvert fald ikke så ligetil at forstå, at *sätta eld på* 'tända' og *sätta fart* 'öka farten' skal findes som kollokationsangivelser under *sätter* med betydningen 'placera', samtidig med at alle de ovenfor nævnte ordforbindelser er anført som selvstændige lemmata. Derimod anser jeg det for en virkelig nyskabelse i den nyere leksikografiske praksis at genoptage en tidligere tradition, der anfører 3.person-præsens-verbformer som lemmata. Det er disse former – og ikke infinitiver – der i første omgang bruges hhv. skal læres af lærnere.

Udtaleangivelser: Som materiale i undervisningssituationen er de yderst nøjagtige udtaleangivelser helt sikkert vigtige. Derfor havde det været en fordel, hvis man havde brugt et kendt transkriptionssystem som fx IPA i stedet for det utraditionelle system, som anses for at være enklere. Det er nemlig tvivlsomt, om den lærer, som vil bruge bogen selvstændigt, selv vil kunne omsætte disse angivelser til rigtig udtale. Men det er i øvrigt sandsynligt, at ordbogen også af andre grunde ikke er egnet som normal opslagsbog for en indvandrer, hvis denne bruger ikke er blevet undervist i at bruge alle ikke uden videre lettilgængelige informationer. Hermed hentydes først og fremmest til de syntaktiske angivelser, som angives i form af sætningsmønstre med variable for de enkelte medspillere.

Syntaktiske angivelser: Hvis medspilleren er en person, angives denne med majuskler fra begyndelsen af alfabetet; når medspilleren er en "sak" med små bogstaver fra slutningen af alfabetet. Når der således under *liftar* 'åka med gratis' står <A liftar (med B/x)> betyder det, at en person skal være subjekt, at præpositionalfrasen indledt med *med* er fakultativ og at det herpå følgende substantiv enten kan være en person eller en "sak". En sag er at forstå som en ikke-person, da også dyr er "sager", sml. under *äter*: <A/x äter (y)>. Da det ikke er almindeligt i Sverige at træffe krokodiller, hajer eller andre rovdyr, der også æder mennesker, er angivelsen af en ikke-person som fakultativt objekt sådan set korrekt. Dog anser jeg denne skematiske angivelse for et sætningsmønster for uhyre abstrakt for den angivne brugergruppe, men alligevel lidt lettere forståelig og gennemskuelig end de koder, som kendes i engelske og tyske ordbøger, fx.

flush <v, T1; Wv5>
verheimlichen <V. 503>

For et kassprog som tysk ville det være let gennemskueligt at angive medspillernes kasus, for *verheimlichen* v.hj.a. <+dat+akk>. For et sprog som svensk ville enkle eksempler være lettere tilgængelige som forbillede for nye konstruktioner end den valgte form med A, x og y. Sådanne eksempler findes også, men ikke altid, fx ikke under *äter* og *liftar*.

Ordbogen er i det hele taget kendetegnet ved at lægge stor vægt på grammatiske angivelser. Det gælder også fleksionsmorfologiske angivelser, som står eksplicit ved de fleste substantiver, verber og adjektiver, fx

knagglig ... knaggligt knaggliga adj.
knakar ... knakade knakat knaka verb
knall ... knallen knallar subst.

Hvor forfatterne ved syntaktiske angivelser har valgt et højt abstraktionsniveau, har de ved fleksionen valgt den lettest forståelige måde. Denne fremgangsmåde er klart mere brugervenligt end den, der er kendt i franske og tyske ordbøger med kodeangivelser, fx F19 for et bestemt substantivfleksionsparadigma, som brugeren skal lære udenad eller hver gang slå op i ordbogsgrammatikken. Men er den lettest forståelige måde også den mest pædagogiske? Man kan tvivle, fordi den giver brugeren det indtryk, at der slet ikke er nogle gennemgående regler for fleksion af svenske adjektiver, substantiver og verber, at læreren skal lære fleksionen af hvert ord for sig. Mere pædagogisk ville det måske have været at vælge et fleksionsmønster som grundregel, der er forklaret i ordbogsgrammatikken og derudfra at anse de øvrige fleksionsmuligheder for uregelmæssige og angive dem i ordbogen. Den valgte fremgangsmåde ville have været den rigtige i begynderundervisningen, men næppe på det trin, man må være på for at kunne bruge den forholdsvis udførlige ordbog.

Betydningsangivelser: På dette punkt er ordbogen særligt vellykket. I tilslutningen til betydningsangivelsen gives nogle gange en encyklopædisk tilføjelse, som bliver markeret med et særligt tegn, fx

knop måttenhet för hastighet till sjöss
 ° 1 knop = 1 sjömil i timmen

Betydningsangivelserne er gennemgående let forståelige og samtidig træffende. Hvor følgende angivelse (den første af i alt syv) i Illustrerad Svensk Ordbok en er uforståelig eller særlig klodset formuleret:

läsa uppfatta innebörden av skrivtecken o. omsätta den fortlöpande följdén av dessa i motsvarande föreställningsinnehåll (varvid detta kan tillägnas tyst el. uttalas högt med motsv. ord, satser o. dyl.)

er den tilsvarende oplysning i Lexin fyldesgørende for en svensk modersmålsbruger og samtidig både forståelig og nøjagtig for en lærer:

läsa se igenom och begripa (en skriven text)

I nogle tilfælde er kan forklaringen virke for kort, fx

knappnål nål med huvud

Men da der herefter følger en henvisning til illustrationsdelen, vil man der kunne finde billeder af en lang række syredskaber i deres funktionelle sammenhæng, herunder af både synål, knappenål og sikkerhedsnål. Sammenligningen af forskellige nåle giver brugeren mulighed for at se forskellene. Det kan dog nogle gange være svært at finde den søgte genstand, da der kun gives en henvisning til en side med op til 15 forskellige illustrationer og i alt op til 40 forskellige betegnelser. En løsning kunne være **også** at anføre illustrationer ved de enkelte ordbogsartikler. Men det må indrømmes, at en sådan udvej ville forhøje produktionsomkostningerne ved udarbejdelsen af layoutet.

Eksempler: Ordbogen skelner mellem tre slags "sprogksempler": sætninger hhv. sætningsfragmenter, idiomer og komposita. Den sidste mulighed, som fx også kendes fra WDG, er en klar fordel, når ordbogen også skal kunne bruges som produktionsordbog, sml. under *affär: miljonaffär, tobaksaffär, kärleksaffär*. Det er endvidere vigtigt at skelne mellem idiomer og andre eksempler, hvad der gøres ved angivelse af trekantsymboler med spidsen opad hhv. nedad. Disse symboler er dog dårlige ikoner, da de er uigennemskuelige og heller ikke giver hukommelseshjælp. Det er heller ikke indlysende at angive sætninger, sætningsfragmenter og komposita efter samme tegn. En skelnen mellem sætningseksempler på den ene side og angivelser af forskellige typer af ordforbindelser på den anden side ville gøre det lettere for brugeren at omsætte angivelserne til sprogproduktion, sml. Bergenholtz (1985). I øvrigt er det unødvendigt at lade hvert sprogksempe begynde på en ny linie. Således spildes ikke bare megen plads, herved bidrages også til det meget urolige layout med for mange forskellige fonte og fontstørrelser.

Helhedsbedømmelse: De forskellige indvendinger mod detaljer i denne ordbog skal forstås som bemærkninger til et yderst interessant koncept, som kunne fortjene at blive efterlignet i andre lande med mange indvandrere. Ordbogen er oplagt som grundlag for bilingvale ordbøger og samtidig brugelig i undervisningssituationer og til dels også til selvstændig brug.

Litteratur

- ALD = A.S.Hornby/E.V.Gabenby/H.Wakefield: *Advanced Learner's Dictionary of Current English*. London: Oxford University Press 1963.
- Bergenholtz, Henning 1985: Vom wissenschaftlichen Wörterbuch zum Lernerwörterbuch. I: *Lexikographie und Grammatik. Akten des Essener Kolloquiums zur Grammatik im Wörterbuch 28.–30.6.1984*, hrsg. von Henning Bergenholtz u. Joachim Mugdan. Tübingen: Niemeyer, 225–256.
- Hausmann, Franz Josef 1977: *Einführung in die Benutzung der neufranzösischen Wörterbücher*. Tübingen: Niemeyer.
- Langenscheidt = *Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Das neue einsprachige Wörterbuch für*

Deutschlernende. Hrsg. Dieter Götz, Günther Haensch, Hans Wellmann. Langenscheidt: Berlin osv. 1993.

LDOCE = *Longman Dictionary of Contemporary English.* Editor-in-Chief Paul Procter. New Edition. Harlow/Essex: Longman 1987.

WDG = *Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache.* Hrsg. von Ruth Klappenbach u. Wolfgang Steinitz. Berlin: Akademie Verlag. 1. Bd. A-deutsch, 10. Aufl. 1980; 2. Bd. Deutsch-Glauben, 6. Aufl. 1978; 3. Bd. glauben-Lyzeum, 5. Aufl. 1981; 4. Bd. M-Schinken, 4. Aufl. 1981; 5. Bd. Schinken-Vater, 4. Aufl. 1980; 6. Bd. väterlich-Zytologie, 3. Aufl. 1982.